

ความเสี่ยงในการสอบบัญชี

ชาญชัย ตั้งเรือนรัตน์*

บทนำ

ความเสี่ยงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานสอบบัญชีเป็นอย่างยิ่ง ผู้สอบบัญชีควรปฏิบัติงานสอบบัญชีด้วยความระมัดระวังรอบคอบและให้มีการวางแผนการตรวจสอบให้รัดกุมและมีประสิทธิภาพ โดยต้องพิจารณาความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานสอบบัญชี การวิเคราะห์ความเสี่ยงในการตรวจสอบได้รับความสนใจมากขึ้นจากผู้สอบบัญชีในปัจจุบัน เนื่องจากได้เล็งเห็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ความเสี่ยง และต้องวางแผนและปฏิบัติงานตรวจสอบด้วยความเหมาะสมกับความเสี่ยงนั้นๆ เพื่อให้รายงานทางการเงินแสดงข้อมูลที่เชื่อถือได้และเป็นประโยชน์สูงสุดต่อผู้ใช้งบการเงิน

ความเสี่ยงที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานวิชาชีพสอบบัญชี แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพ (Professional Exposure Risk)
2. ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชี (Audit Risk)
3. ความเสี่ยงในการให้บริการแก่ลูกค้า (Client Service Risk)

* อาจารย์ประจำ ภาควิชาบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อนุกรรมการเพื่อช่วยเหลือสภาวิชาชีพบัญชี ในการเร่งจัดทำมาตรฐานการบัญชี

ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพ (Professional Exposure Risk)

ความเสี่ยงในการปฏิบัติตามมาตรฐานวิชาชีพ เป็น ความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการแก่ลูกค้า ซึ่งอาจมี ผลให้ผู้สอบบัญชีเสียชื่อเสียงหรือถูกฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในรูปของจำนวนเงินหรือสินทรัพย์ ความเสี่ยง ประเภทนี้เกิดขึ้นได้ในหลายๆ กรณีแม้ว่าไม่ใช่ความ ผิดพลาดของผู้สอบบัญชีโดยตรง เช่น เมื่อผู้สอบบัญชีถูก เรียกให้ชี้แจงหรือตอบคำถามเกี่ยวกับรายงานของผู้สอบ บัญชีต่างๆ ที่รายงานนั้นไม่มีข้อผิดพลาดใดๆ กรณีเช่นนี้ อาจทำให้สาธารณชนเข้าใจผิดว่าผู้สอบบัญชีปฏิบัติงาน ผิดพลาดจึงถูกเรียกให้ชี้แจง ความเข้าใจของสาธารณชน ดังกล่าวอาจมีผลกระทบต่อชื่อเสียงของผู้สอบบัญชีได้

ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพิจารณาเพื่อประเมิน ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพ ประกอบด้วย

1. การพิจารณาประเภทของธุรกิจ

ผู้สอบบัญชีควรคำนึงถึงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของ ธุรกิจ เช่น ความเป็นไปได้ทางธุรกิจของกิจการที่ตรวจสอบ และการยอมรับของลูกค้าต่อผลิตภัณฑ์ของกิจการที่ นำเสนอ ความอยู่รอดต่อไปในอนาคตของกิจการ และกลุ่ม ธุรกิจที่บริษัทดำเนินอยู่ ความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจ ประเภทนั้นๆ ขนาดและปริมาณของรายการทางธุรกิจ ระยะของการดำเนินธุรกิจที่เติบโตเต็มที่ หรือเพิ่งเริ่ม ดำเนินงาน ธุรกิจมีการแข่งขันสูงหรือผูกขาดแต่ผู้เดียว เป็นต้น

2. การพิจารณาฐานะทางสังคมของกิจการที่ตรวจสอบ

ผู้สอบบัญชีควรคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางสังคมใน เรื่องการยอมรับของสังคมต่อธุรกิจนั้น และกฎหมายที่ เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจ

3. การพิจารณาถึงผู้เป็นเจ้าของและผู้บริหารกิจการที่ ตรวจสอบ

ผู้สอบบัญชีควรคำนึงถึงโครงสร้างการถือหุ้นของ กิจการว่าเป็นการกระจายผู้ถือหุ้น หรือถือหุ้นโดยคน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง กลุ่มผู้ถือหุ้นหรือผู้ร่วมลงทุนนี้คือใคร ประวัติความเป็นมาอย่างไร ชื่อเสียงในทางธุรกิจเป็น อย่างไร โดยเฉพาะผู้ถือหุ้นรายใหญ่หรือกลุ่มของผู้ถือหุ้น รายย่อยที่อาจมีอิทธิพลต่อการดำเนินธุรกิจหรือการตัดสินใจ ของกิจการที่ตรวจสอบ ความซับซ้อนของโครงสร้าง องค์กรและโครงสร้างของบริษัทที่มีความเกี่ยวข้องกัน รายการระหว่างบริษัทที่เกี่ยวข้องกัน ทักษะของผู้บริหาร ที่มีต่อการจัดทำงบการเงิน ความซื่อสัตย์และความสามารถ ของผู้บริหาร

4. การพิจารณาฐานะทางการเงินของกิจการที่ตรวจสอบ

ฐานะการเงินของกิจการที่ตรวจสอบที่ผู้สอบบัญชี ควรพิจารณา เช่น จำนวนทุนเรือนหุ้น ความเหมาะสม และเพียงพอของเงินสดและเงินทุนหมุนเวียน รวมทั้งข้อ พิจารณาการดำเนินธุรกิจว่าสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อ เนื่องหรือไม่

ในการปฏิบัติงานตามวิชาชีพผู้สอบบัญชีควรประเมิน ความเสี่ยงทุกครั้งก่อนที่จะรับงานสอบบัญชี และควร ประเมินอย่างสม่ำเสมอทุกปีหลังจากที่รับงานสอบบัญชี แล้วเช่นกันเนื่องจากการรับงานสอบบัญชีที่มีความเสี่ยง อาจมีผลให้ผู้สอบบัญชีไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตาม มาตรฐานการสอบบัญชี และยังอาจมีผลให้การปฏิบัติงาน ผิดมรรยาทของผู้สอบบัญชี

ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชี

ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชี หมายถึง ความเสี่ยงที่งบการเงินมีข้อผิดพลาดหรือสิ่งผิดปกติที่มี สารสำคัญ และผู้สอบบัญชีไม่ได้ตรวจพบแม้ว่างานสอบ บัญชีจะเสร็จสมบูรณ์แล้วก็ตาม ความเสี่ยงในการไม่พบ

ข้อผิดพลาดนี้อาจเกิดจากความผิดพลาดที่มีสาระสำคัญในข้อมูลที่ตรวจสอบ หรืออาจเกิดจากข้อผิดพลาดซึ่งไม่ได้มีการป้องกันหรือไม่สามารถค้นพบโดยระบบการควบคุมภายในของลูกค้า หรือไม่ได้ถูกค้นพบโดยวิธีการตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชี ข้อผิดพลาดหรือข้อผิดพลาดที่มีสาระสำคัญอาจเป็นผลจากการใช้หลักการบัญชีที่ผิด การบิดเบือนความจริงของข้อมูล หรือการแสดงรายการผิดพลาดเป็นต้น

ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชียังรวมถึงความเสี่ยงในการที่ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นต่องบการเงินไม่ถูกต้อง เช่น ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไขต่องบการเงิน โดยที่ไม่ทราบว่างบการเงินนั้นมีข้อผิดพลาดที่เป็นสาระสำคัญอยู่ ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชี ประกอบด้วยความเสี่ยงย่อย 3 ประเภทดังต่อไปนี้

1. ความเสี่ยงสืบเนื่อง (Inherent Risk)
2. ความเสี่ยงจากการควบคุม (Control Risk)
3. ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ (Detection Risk)

1. ความเสี่ยงสืบเนื่อง

ความเสี่ยงจากการเกิดความผิดพลาดที่มีสาระสำคัญในข้อมูลที่ตรวจสอบ เป็นการคำนึงถึงข้อผิดพลาดหรือสิ่งผิดพลาดที่มีสาระสำคัญต่องบการเงิน โดยไม่คำนึงว่าการควบคุมภายในมีประสิทธิภาพเพียงใด

ความเสี่ยงประเภทนี้มีน้อยหรือมากต่างกันไปในแต่ละเรื่องที่ตรวจสอบ เช่น ระบบบัญชีที่ซับซ้อนอาจมีข้อผิดพลาดมากกว่าระบบที่ไม่ซับซ้อน รายการที่ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้บริหาร เช่น การตั้งสำรองเพื่อสินค้าล้าสมัย และการตั้งสำรองเพื่อหนี้สูญย่อมมีความเสี่ยงสูงกว่ารายการที่มีหลักฐานที่ชัดเจนเพื่อประกอบการตัดสินใจ การพิจารณาความเสี่ยงจากการเกิดความผิดพลาดที่มีสาระสำคัญในข้อมูลที่ตรวจสอบควรคำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้

ก) ลักษณะของธุรกิจของกิจการที่ตรวจสอบ เช่น ประเภทของผลิตภัณฑ์และบริการ ตลาดของผลิตภัณฑ์ สภาพเศรษฐกิจและแนวโน้มทางธุรกิจ นโยบายการเงินการคลัง และการจัดแบ่งงานในแผนการดำเนินงาน หากลักษณะต่างๆ ทางธุรกิจยังมีความซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด ย่อมต้องมีความเสี่ยงในเรื่องของความเสี่ยงสืบเนื่อง มากขึ้นเท่านั้น

ข) ลักษณะของรายการ รวมถึงความซับซ้อนของระบบบัญชีในการประมวลผลรายการงาน จำนวนเงินที่มีสาระสำคัญต่อการประเมิน รายการที่มีลักษณะเหมือนกัน (Homogeneity of Transaction Amounts) รายการบัญชีกับบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน (Related Party Transactions) เป็นต้น

ค) ลักษณะของระบบบัญชีและข้อมูล ควรพิจารณาประสิทธิภาพของระบบบัญชีและข้อมูล โดยดูว่าระบบนั้นพัฒนาขึ้นเองโดยลูกค้าหรือนำมาจากบุคคลภายนอกและระบบดังกล่าวสามารถบันทึกรายการได้หลายลักษณะหรือไม่ รวมทั้งควรพิจารณาความซับซ้อนของระบบคอมพิวเตอร์ โปรแกรมที่เกี่ยวข้องและคุณสมบัติในการปฏิบัติงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้เป็นต้น

2. ความเสี่ยงจากการควบคุม

ความเสี่ยงจากการควบคุม หมายถึง ความเสี่ยงที่ระบบการควบคุมภายใน รวมถึงการตรวจสอบภายในไม่สามารถป้องกันหรือค้นพบข้อผิดพลาดหรือสิ่งผิดพลาดที่มีสาระสำคัญได้ในเวลาที่เหมาะสม

ระบบการควบคุมภายในที่ดีควรเป็นระบบที่สามารถป้องกันความเสี่ยงสืบเนื่องได้ เช่น การที่ระบบการควบคุมได้กำหนดให้มีการแบ่งแยกหน้าที่อย่างเหมาะสม ความเสี่ยงจากการควบคุมมีลักษณะเช่นเดียวกับความเสี่ยงสืบเนื่อง ตรงที่ความเสี่ยงทั้งคู่เป็นความเสี่ยงที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของผู้สอบบัญชี อย่างไรก็ตามคำแนะนำของผู้สอบบัญชีที่มีต่อการปรับปรุงระบบการควบคุมภายในจะช่วยลดความเสี่ยงจากระบบควบคุมภายในได้

การประเมินความเสี่ยงจากระบบการควบคุมต้องอาศัยความเข้าใจของผู้สอบบัญชีที่มีต่อระบบการควบคุมภายในของกิจการที่ตรวจสอบ รวมถึงการทำความเข้าใจในจุดแข็งและจุดอ่อนของการควบคุมที่มีอยู่ ชนิดของข้อผิดพลาดหรือความผิดปกติ ซึ่งระบบการควบคุมภายในไม่สามารถค้นพบได้

3. ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ

ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ หมายถึง ความเสี่ยงที่วิธีการสอบบัญชีที่ใช้ไม่สามารถพบความผิดพลาดหรือความผิดปกติที่เกิดขึ้นต่อการเงิน ความเสี่ยงนี้เกิดจากสาเหตุดังต่อไปนี้

- ก) ไม่ได้ทำการตรวจสอบหลักฐานทั้งหมด
 - ข) วิธีการตรวจสอบที่ใช้ไม่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งวิธีการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพก็ไม่สามารถค้นพบความผิดพลาดบางอย่างได้
 - ค) มีข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานตรวจสอบ หรือในการประเมินสิ่งที่พบจากการตรวจสอบ รวมถึงการตั้งข้อสมมติฐานผิด หรือสรุปความเห็นผิดไปจากที่ควรจะเป็น
- ผู้สอบบัญชีไม่สามารถขจัดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชี ให้หมดไปโดยสิ้นเชิงได้ แต่อาจลดลงถึงระดับหนึ่งถ้าผู้สอบบัญชีปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังรอบคอบ รวมถึงการวางแผนการตรวจสอบที่ดี การให้คำปรึกษาแก่ผู้ช่วยผู้สอบบัญชีและมีการรายงานงานโดยสรุปแล้ว การลดความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ อาจทำได้ด้วยการที่ผู้สอบบัญชีปฏิบัติตามมาตรฐานการสอบบัญชีโดยเคร่งครัด

การเปลี่ยนแปลงความเสี่ยงจากการตรวจสอบจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชี (Audit Risk) ในที่สุด ผลจากวิธีการสอบบัญชีโดยใช้วิธีวิเคราะห์การทดสอบรายการและยอดคงเหลือ (Detailed Tests of Transactions and Balances) และวิธีการตรวจสอบอื่นๆ จะทำให้อาจหาโอกาสในเรื่องความเสี่ยงในการตรวจสอบไม่พบความผิดพลาดลดน้อยลงตามลำดับ

ถ้าการประเมินพบว่าความผิดพลาดในข้อมูลที่ตรวจสอบ และระบบควบคุมภายในมีความเสี่ยงสูง ผู้สอบบัญชีจะต้องปฏิบัติงานตรวจสอบให้ได้ผลเป็นที่พอใจมากขึ้น เพื่อช่วยลดความเสี่ยงจากการตรวจสอบไม่พบความผิดพลาดให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ โดยปกติแล้วความเสี่ยงจากการตรวจสอบไม่พบความผิดพลาดจะเกี่ยวเนื่องมาจากความเสี่ยงในวิธีการตรวจสอบหลายวิธีรวมกัน ตัวอย่างเช่นการส่งคำยืนยันยอดลูกหนี้ การทดสอบการตัดยอด และการวิเคราะห์กำไรขั้นต้น ซึ่งสารบัญชีก่อนหน้านี้ทำให้มีโอกาสในการพบความผิดพลาดจากการตัดยอดรายได้ แต่การใช้วิธีใดวิธีหนึ่งเพียงวิธีเดียว ก็อาจทำให้เสียโอกาสในการพบความผิดพลาด ดังนั้น การใช้ทั้งสามวิธีรวมกันจะทำให้เกิดความเสี่ยงในการตรวจสอบไม่พบความผิดพลาดน้อยกว่าการใช้วิธีใดวิธีหนึ่งอย่างเดียว ในการวางแผนการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาอย่างรอบคอบถึงความพอใจที่จะได้จากการใช้วิธีการตรวจสอบทั้งหมด

นอกจากประเภทของความเสี่ยงที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังอาจแบ่งระดับความเสี่ยงของการตรวจสอบออกได้เป็น 3 ระดับใหญ่ๆ คือ

1. ความเสี่ยงของการตรวจสอบในระดับของงบการเงิน (Audit Risk at the Financial Statements Level)
2. ความเสี่ยงของการตรวจสอบในระดับแต่ละรายการในงบการเงิน (Audit Risk at the Account Balance and Class of Transaction Level)

ความเสี่ยงของการตรวจสอบในระดับของงบการเงิน

การตรวจสอบบัญชีเพื่อแสดงความเห็นต่องบการเงิน โดยรวมนั้นจำเป็นต้องมีการพิจารณาความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชี (Audit Risk) ทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อันได้แก่ ความเสี่ยงสืบเนื่อง ความเสี่ยงจากการควบคุม และความเสี่ยงจากการตรวจสอบ ความเสี่ยงที่ควรพิจารณาในระดับของงบการเงินนี้เป็นการพิจารณาภาพรวมของงบการเงิน ผู้สอบบัญชีจึงมุ่งเน้นที่

ความเสี่ยงความเสี่ยงสืบเนื่องโดยเฉพาะเมื่อมองจากภาพรวมของกิจการ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและกำหนดขอบเขตการตรวจสอบในรายละเอียดต่อไป

ความเสี่ยงของการตรวจสอบในระดับแต่ละรายการในงบการเงิน

การตรวจสอบในระดับแต่ละรายการในงบการเงินเป็นการพิจารณาความเสี่ยงในการปฏิบัติงานสอบบัญชีทั้ง 3 ประการ แต่จะต้องพิจารณาในรายละเอียดมากกว่าในระดับของงบการเงินและประเมินสาระสำคัญของแต่ละรายการต่อความเสี่ยงนั้นๆ ด้วย

ในการประเมินความเสี่ยงจากการเกิดความผิดพลาดในข้อมูลที่ตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาปัจจัยหลายประการประกอบกัน เช่น

ความเสี่ยงในระดับของงบการเงินควรพิจารณา

- ความน่าเชื่อถือและความซื่อสัตย์ของผู้บริหาร
- ประสบการณ์และความรู้ของผู้บริหาร และการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารในระหว่างช่วงเวลาที่ต้องตรวจสอบ (ผู้บริหารที่ขาดประสบการณ์จะส่งผลกระทบต่อการจัดทำงบการเงินของหน่วยงาน)
- แร่งกีดกันที่มีต่อผู้บริหาร เช่น หน่วยงานที่อยู่ในอุตสาหกรรมที่กำลังล้มเหลวหรือขาดเงินทุนที่จะดำเนินกิจการ มีผลให้ผู้บริหารจัดทำงบการเงินที่แสดงข้อมูลไม่ตรงกับความจริง
- ลักษณะธุรกิจของหน่วยงาน เช่น ผลิตภัณฑ์ บริการ หรือเทคโนโลยีล้ำสมัย การสร้างเงินทุนซับซ้อน ความสำคัญของกิจการที่เกี่ยวข้องกัน จำนวนโรงงานและการกระจายที่ตั้งทางภูมิศาสตร์
- ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมที่หน่วยงานดำเนินอยู่ เช่น การแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ลักษณะบัญชีโดยทั่วไปของกิจการ แนวโน้มและทิศทางทางการเงิน

ความเสี่ยงในระดับแต่ละรายการในงบการเงินควรพิจารณาถึง

- โอกาสที่แต่ละรายการจะแสดงข้อผิดพลาด เช่น รายการปรับปรุงงวดก่อน
- ความซับซ้อนของรายการซึ่งต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ
- การใช้การตัดสินใจในการกำหนดมูลค่าของรายการ
- โอกาสที่ทรัพย์สินจะสูญหายหรือถูกนำไปใช้อย่างไม่เหมาะสม
- ความสมบูรณ์ของรายการบัญชีที่ผิดปกติหรือซับซ้อน โดยเฉพาะรายการที่เกิดขึ้น ณ วันสิ้นปี หรือใกล้วันสิ้นปี และรายการที่เกิดขึ้นภายหลังวันสิ้นปี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับรายการก่อนวันสิ้นปี
- รายการที่ไม่ได้เกิดจากการดำเนินงานตามปกติของกิจการ

ความเสี่ยงในการให้บริการแก่ลูกค้า (Client Service Risk)

นอกจากประเภทของความเสี่ยง 3 ประเภทและระดับความเสี่ยงที่มีต่องบการเงินที่กล่าวแล้วข้างต้น ผู้สอบบัญชีอาจต้องประสบกับความเสี่ยงอื่นๆ เช่น ความเสี่ยงในการให้บริการแก่ลูกค้า (Client Service Risk) ความเสี่ยงนี้สืบเนื่องมาจากการที่ผู้สอบบัญชีใช้ความรู้ความชำนาญทางวิชาชีพในการให้บริการการตรวจสอบบัญชีแก่ลูกค้าโดยที่ผู้สอบบัญชีขาดความเข้าใจในความต้องการและความคาดหวังของลูกค้า จึงทำให้ผู้สอบบัญชีถูกตำหนิว่าเสนองานที่ไม่มีคุณภาพดีเพียงพอ ความเสี่ยงประเภทนี้สามารถลดลงได้ โดยการทำความเข้าใจความต้องการของลูกค้าให้ชัดเจนและตกลงกันโดยใช้หนังสือตอบรับงาน (Engagement Letter) ซึ่งโดยปกติแล้วมักจะมีการระบุขอบเขตของงานการตรวจสอบ ความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชี และความรับผิดชอบโดยทั่วไปของลูกค้าในเรื่องการจัดทำบัญชี เป็นต้น

ความมีสาระสำคัญ (Materiality)

การประเมินความเสี่ยงแต่ละประเภทที่กล่าวมาข้างต้น ควรมีการพิจารณาถึงความมีสาระสำคัญของแต่ละรายการด้วย เนื่องจากความเสี่ยงมีความสัมพันธ์ต่อความมีสาระสำคัญ กล่าวคือรายการที่มีความมีสาระสำคัญสูง ย่อมมีความเสี่ยงสูงกว่ารายการที่มีความมีสาระสำคัญต่ำ

รายการในงบการเงินมีสาระสำคัญเมื่อพิจารณาในสภาพแวดล้อมที่รายการนั้นปรากฏอยู่และพบว่ารายการนั้นมีจำนวนเงินสูงเมื่อเทียบกับรายการอื่นๆ ในงบการเงินเดียวกัน ซึ่งจำนวนเงินที่สูงในระดับนี้มีผลให้การตัดสินใจของผู้ใช้งบการเงินต่อรายการนั้นแตกต่างไปจากการตัดสินใจต่อรายการแบบเดียวกัน แต่มีจำนวนเงินน้อยกว่า ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความมีสาระสำคัญนี้มีผลกระทบโดยตรงต่อการสอบบัญชีในทุกเรื่อง ดังนั้นการพิจารณาว่าเรื่องใดมีสาระสำคัญหรือไม่จึงต้องอาศัยดุลยพินิจของผู้เชี่ยวชาญทางวิชาชีพ (Professional Judgement)

สาระสำคัญที่มีต่อรายการหนึ่งอาจไม่มีความสำคัญต่ออีกรายการหนึ่งก็ได้ การพิจารณาความมีสาระสำคัญควรกระทำในขั้นตอนการวางแผนการตรวจสอบ ขณะที่ทำการตรวจสอบ และในขั้นตอนการประเมินและสรุปผลสิ่งที่พบจากการตรวจสอบ การพิจารณาความมีสาระสำคัญนี้ช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นโดยมุ่งเน้นเฉพาะการตรวจสอบ เรื่องที่สำคัญมากกว่าการตรวจสอบเรื่องที่ไม่สำคัญ และยังช่วยให้สามารถกำหนดวิธีการตรวจสอบซึ่งเหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ โดยปกติแล้วไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนที่กำหนดว่าควรพิจารณาความมีสาระสำคัญในระดับ งบการเงิน หรือระดับแต่ละรายการในงบการเงิน อย่างไรก็ตาม เพื่อช่วยให้การตัดสินใจง่ายขึ้น ควรพิจารณาถึงลักษณะของรายการ ความสำคัญ และความสัมพันธ์ต่อกับการเงิน เช่น สำรองเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ อาจจะไม่มีความสำคัญต่อยอดลูกหนี้คงเหลือ แต่อาจมีความสำคัญต่อกำไรสุทธิ นอกจากนี้ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาข้อกำหนดหรือข้อบังคับอื่นๆ ในการจัดทำ

งบการเงิน ซึ่งข้อบังคับเหล่านี้อาจกำหนดความมีสาระสำคัญเป็นจำนวนวงเงินที่ต่ำ ทำให้ต้องใช้ความระมัดระวังมากขึ้นในการตรวจสอบ

สัญญาเตือนภัย: ผู้สอบบัญชีจะตรวจพบ

ข้อผิดพลาดในงบการเงินได้อย่างไร

การสอบบัญชีเป็นการปฏิบัติตามมาตรฐานวิชาชีพ ซึ่งระบุให้ผู้สอบบัญชีตรวจสอบเพื่อแสดงความเห็นในเรื่องของความถูกต้องตรงที่ควรของงบการเงิน ผู้สอบบัญชีอาจต้องเผชิญกับความเสี่ยงในหลายรูปแบบ ซึ่งการวิเคราะห์ความเสี่ยงในการตรวจสอบได้รับความสนใจมากขึ้นจากผู้สอบบัญชีในปัจจุบัน เนื่องจากได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ในการวิเคราะห์ความเสี่ยง สัญญาณหลายประการที่เกิดขึ้นในลูกค้านั้นตัวชี้ให้ผู้สอบบัญชีต้องระมัดระวังในการตรวจสอบว่างบการเงินอาจมีข้อผิดพลาดที่มีสาระสำคัญ ผู้สอบบัญชีที่เข้าใจสัญญาณเตือนนี้จะสามารถตีความหมายและวางแผนตรวจสอบเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้

ในทำนองตรงกันข้ามผู้สอบบัญชีที่ขาดประสบการณ์และไม่คุ้นเคยกับสัญญาณเตือนอาจทำให้ไม่ค้นพบข้อผิดพลาดในการตรวจสอบ โดยทั่วไปแล้วลูกค้าที่ประสบความยุ่งยากทางการเงินหรือบัญชีนั้น ปัญหาไม่ได้เกิดเพียงชั่วข้ามคืน แต่ได้สั่งสมมาเป็นเวลานานบางครั้งอาจใช้เวลาเป็นปีๆ ความสามารถในการคาดการณ์ปัญหาหรือสัญญาณเตือนภัยเพื่อวางแผนตรวจสอบให้เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งของผู้สอบบัญชี

ในการวางแผนการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีต้องพิจารณาและรวบรวมข้อมูลอันเป็นสัญญาณเตือนว่าอาจมีข้อผิดพลาดในงบการเงินได้อย่างไร สัญญาณเตือนเหล่านี้ผู้สอบบัญชีได้มาจากการศึกษาลักษณะธุรกิจของลูกค้า ตัวอย่างเช่น

- ลูกค้ามีผลิตภัณฑ์ที่ต้องมีการปรับปรุงสินค้าให้ทันสมัยและทันต่อเทคโนโลยี แต่จากการสอบถามพบว่ามีสินค้าจำนวนน้อยรายการที่มีการตั้งสำรองเผื่อสินค้าล้าสมัย

ซึ่งอาจเป็นสัญญาณเตือนอย่างหนึ่งว่าสำรองเพื่อสินค้า ล้าสมัยอาจไม่เพียงพอ ผู้สอบบัญชีสามารถตรวจสอบได้ โดยสอบถามรายการขายหรือรับคืนภายหลังวันที่ในงบการเงินและสอบถามฝ่ายบริหารเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม

■ ลูกค้าอยู่ในอุตสาหกรรมที่กำลังตกต่ำลงเรื่อยๆ อาจส่งผลให้มีแรงกดดันต่อฝ่ายบริหาร เช่น หน่วยงานที่อยู่ในอุตสาหกรรมที่กำลังล้มเหลวหรือขาดเงินทุนที่จะดำเนินกิจการมีผลให้ผู้บริหาร จัดทำงบการเงินที่แสดง ข้อมูลไม่ตรงกับความเป็นจริง

■ ลักษณะการขายสินค้าหรือบริการที่มีการ ประกันหลังการขาย สิ่งที่ผู้สอบบัญชีควรระวัง คือ จุดการ รับรู้รายได้และความเพียงพอของสำรองการรับประกัน

■ ผลตอบแทนผู้บริหารมีเงื่อนไขขึ้นอยู่กับยอดขาย หรือรายได้ ผู้สอบบัญชีต้องระวังว่า ยอดขายหรือกำไร อาจสูงเกินความเป็นจริง ซึ่งอาจทำได้โดยการรับรู้รายได้ เร็วกว่าที่ควรหรือชะลอการรับรู้ค่าใช้จ่ายออกไป

■ ประสิทธิภาพความรู้ของผู้บริหารและการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารในช่วงเวลาที่ตรวจสอบอาจส่งผลกระทบต่อ การจัดทำงบการเงิน

■ ลูกค้ามีรายการค้ากับกิจการที่เกี่ยวข้องกันเป็น จำนวนมาก อาจส่งผลถึงรายการผิดปกติในการขายเท กำไรจำเป็นต้องมีการตรวจสอบอย่างระมัดระวังเพื่อลดจน พิจารณาความสามารถในการชำระหนี้ด้วย

นอกจากนี้ผู้สอบบัญชีจำเป็นต้องเป็นผู้สังเกตของ ผู้บริหารว่ามีความสนใจเกี่ยวกับ **การควบคุมภายใน** หรือ ระบบควบคุมข้อมูลมากน้อยเพียงใด ตัวอย่างสัญญาณ เตือนที่มีผลมาจากการควบคุมภายในที่ไม่มีประสิทธิภาพ เช่น

■ ลูกค้ามีสินค้าล้าสมัย ขายไม่ออกอยู่เป็นจำนวน มาก แต่ไม่มีการตีมูลค่าโดยฝ่ายบริหาร การควบคุมดูแล และการนับสินค้าไม่มีประสิทธิภาพ มีผลต่างระหว่างยอด ตามบัญชีกับยอดที่ตรวจนับเป็นจำนวนมาก และการ กระทั่งยอดการตรวจนับเป็นไปอย่างล่าช้า เมื่อผู้สอบ บัญชีทราบเช่นนี้แล้วจำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม

ในการสังเกตการณ์ตรวจนับ โดยส่งผู้ช่วยที่รู้ ความรู้ คู่เคียงกับธุรกิจและเฟ่งเล็งสินค้าล้าสมัยเป็นพิเศษ

■ การกระทบยอดบัญชีลูกหนี้การค้าและบัญชีคุม แสดงรายการกระทบยอดจำนวนมาก และขึ้นไปยัง ล่าช้า ผู้สอบบัญชีอาจต้องมีการขอคำยืนยันยอดลูกหนี้ เป็นปริมาณมากและเฟ่งเล็งรายการกระทบยอดดังกล่าว ในความสมเหตุสมผล

นโยบายบัญชี เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่เป็นทางเลือกให้ ลูกค้าปรับแต่งงบการเงิน ผู้สอบบัญชีต้องแน่ใจว่าหลัก การบัญชีที่ลูกค้าเลือกใช้นั้นยอมรับได้และเป็นไปตามหลัก การบัญชีที่รับรองทั่วไป เช่นการรับรู้รายได้ นโยบายราย จ่ายฝ่ายทุน การวัดค่าเสื่อมราคา เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชีควรให้ความสนใจเป็นพิเศษในบัญชีสำรอง ต่างๆ ทั้งด้วยการประมาณการและดุลยพินิจของฝ่าย บริหาร ซึ่งผู้สอบบัญชีต้องมีความรู้ในธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ด้วยจึงจะตัดสินใจว่าประมาณการนั้นสมเหตุสมผลเพียงใด ต่อไปนี้แสดงตัวอย่างสัญญาณเตือนที่อาจเกิดขึ้นจาก นโยบายบัญชี

■ การรับรู้รายได้ที่ไม่เหมาะสม หรือมีการรับรู้รายได้ ที่ยังไม่เกิดขึ้น สัญญาณเตือนที่ผู้สอบบัญชีอาจพบคือ มีรายการผิดปกติเกิดขึ้นใกล้วันปิดงบการเงิน หรือมี รายการขายสินค้าจำนวนมากใกล้วันสิ้นปี ผู้สอบบัญชีต้อง ตรวจสอบรายการผิดปกติพร้อมทั้งตรวจตัดยอดขาย

■ รับรู้รายได้ต่างๆ ที่ลูกค้ามีสิทธิคืนสินค้าโดยไม่มีการตั้งสำรองเพื่อการรับคืน หรือสำรองเพื่อการรับคืนต่ำไป ผู้สอบบัญชีจะต้องสอบถามรายการหลังวันที่ในงบการเงิน และสอบถามผลการยืนยันยอดลูกหนี้ที่เกี่ยวข้อง

■ ลูกค้าไม่ตั้งค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ ทั้งๆ ที่อายุหนี้ เพิ่มขึ้นอย่างมาก เมื่อผู้สอบบัญชีรู้ถึงสัญญาณเตือนนี้ แล้วต้องเฟ่งเล็งถึงความเพียงพอของค่าเผื่อหนี้สงสัยจะ สูญ โดยสอบถามการชำระหนี้ภายหลังวันที่ในงบการเงิน สอบถามหลักประกัน ตลอดจนสอบถามฝ่ายบริหารให้ได้ คำตอบที่พอใจ

นอกจากนี้อาจมีสัญญาณเตือนอื่นๆ ซึ่งผู้สอบบัญชีต้องให้ความสำคัญ เช่น

■ กรณีที่ลูกค้าเปลี่ยนผู้สอบบัญชี ผู้สอบบัญชีคนใหม่อาจตั้งข้อสงสัยก่อนว่าทำไมลูกค้าถึงเปลี่ยนผู้สอบบัญชี เป็นเพราะลูกค้าจ้างงบการเงินไม่ถูกต้องตามหลักบัญชีที่รับรองทั่วไปหรือไม่หรือมีปัญหาเรื่องการถูกจำกัดขอบเขตการตรวจสอบ

■ โครงสร้างองค์กรและการแบ่งแยกหน้าที่ไม่เหมาะสม พนักงานบัญชีทำงานล่วงเวลามากเกินไปขาดความรู้ความชำนาญในหน้าที่งาน ขวัญและกำลังใจที่ตกต่ำ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็เป็นสัญญาณเตือนที่ส่งผลให้การจัดทำบัญชีผิดพลาด ผู้สอบบัญชีจึงต้องเพิ่มความระมัดระวังเป็นพิเศษเมื่อตรวจสอบลูกค้าที่มีปัญหานี้

■ สัญญาณเตือนว่ามีความยากลำบากในการตรวจสอบ เช่น ลักษณะของสินค้าที่มีโอกาสสูญหายหรือถูกนำไปใช้อย่างไม่เหมาะสม การใช้การตัดสินใจในการกำหนดมูลค่าของรายการ รวมทั้งความซับซ้อนของรายการที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการจัดจำแนกประเภทและตีราคาสินค้า เป็นต้น

สัญญาณเตือนที่กล่าวข้างต้นเป็นแค่ตัวอย่าง ซึ่งอาจส่งผลให้งบการเงินผิดพลาด ผู้สอบบัญชีต้องให้ความสำคัญสัญญาณเตือนเหล่านี้ และแน่ใจด้วยว่าผู้ช่วยมีความคุ้นเคยและสามารถจัดการข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น

ผู้สอบบัญชีอาจเลือกใช้วิธีการตรวจสอบ เวลาที่ใช้การตรวจสอบและกำหนดปริมาณการทดสอบ โดยพิจารณาจากความเสี่ยงและสัญญาณเตือนและอาจขยายขอบเขตของการทดสอบให้กว้างขวางกว่ากรณีปกติ ถ้าพิจารณาการนั้นๆ มีความเสี่ยงสูง เพื่อให้รายงานการนำเสนอข้อมูลที่เชื่อถือได้และเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ใช้งบการเงิน โดยสรุปแล้ว นอกเหนือไปจากความรู้ทางด้านบัญชีและสอบบัญชีแล้ว ผู้สอบบัญชียังต้องเข้าใจในเรื่องความเสี่ยง ธุรกิจการค้า ภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ นโยบายและระบบการควบคุมภายในที่ลูกค้ามีอยู่ ตลอดจนทัศนคติและที่ท่าของฝ่ายบริหาร ในการที่จะแสดงงบการเงินให้ถูกต้องตามหลัก การบัญชีที่รับรองทั่วไปหรือไม่

บรรณานุกรม

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2544) การสอบบัญชี รหัส 300 เรื่อง การวางแผนงานสอบบัญชี 2544.

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2544) มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 320 เรื่อง ความมีสาระสำคัญ 2544.

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2544) มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 400 เรื่อง การประเมินความเสี่ยงในการสอบบัญชีกับการควบคุมภายใน เมษายน 2544.